

Kánikula

Az e nyári nagy melegekben családtagok és ismerősök (velem együtt) nem győztek panaszkodni amiatt, hogy nehezen viselik a rendkívüli meleg terhét.

De vajon valóban rendkívüli volt-e a hőség?

Szókincsünk nem ezt mutatja! A meleg időnek és fokozatainak jelöklésére árnyalt és bőséges szóválaszték áll rendelkezésünkre, amely nyilvánvalóan több évszázados tapasztalatok általánosítása révén alakult ki.

Az egyik ilyen nevezetes megfigyelés a „kánikulának” nevezett, minden nyáron akár többször is visszatérő hóhullámnak az időszaka.

Nyelvünkben a *kánikula* szó először a 16. században fordul elő ’hó hónap’ értelmezéssel. Szavunk a latin *canicula* átvétele, amelynek eredeti jelentése ’kiskutya’, de használták a Nagy Kutya csillagkép, a Canis Maior fő csillagának, a Siriusnak megnevezésére is. Ennek a csillagnak az égen való feltűnésével hozták összefüggésbe a nyári hőséget. A latin szó más nyelvekbe is bekerült; például az olaszban *canicola*, franciában *canicule*. A németek meg az angolok a latin *dies caniculares* szókapcsolatot fordították le; náluk *Hundstage*, illetve *dog days* jelenti a kánikulai napokat.

Más nyelvekhez hasonlóan a *kutya* szónak a magyarban is van rosszalva fokozó jelentése is, például akkor, ha így panaszkodunk: *kutyául* (azaz nagyon rosszul) *érezem magam*. Az időjárásra vonatkoztatva pedig szintén gyakran beszélünk *kutya melegről* vagy *kutya hidegről*. – De térjünk vissza a *kánikulára*!

Irodalmunkban számos vers, novella- és regényrészlet szól erről az időszakról. Hogy csak néhány nevezetes példát említsek, kánikulai képpel indul Arany János „Toldi”-ja: „Ég a napmelegtől a kopár szik sarja”. – Petőfi Sándor „János vitéz”-e is kánikulai képpel kezdődik: „Tüzesen süt le a nyári nap sugára / Az ég tetejéről a juhászbojtárra.” – Az alföldi hőséget örökíti meg Juhász Gyula is „Magyar nyár 1918” című versében: „Pipacsot éget a kövér határra / A lángoló magyar nyár tűzvarázsa. / A Tisza szinte forr, mint néma katlan, / Mit izzó part ölelget lankadatlan”. – Átvitt értelmű szép példát idéz szavunkra Kosztolányitól az akadémiai értelmező szótár: „Kezdődött a *kánikula*. A nap láza éjfél után sem hült le”. – Szabó Lőrinc „Kánikulában” című verse a nagyvárosi embernek hőség okozta gyötrelmeit mély együttérzéssel örökíti meg: „Rummal keverte sárga lakk-tüzet / a nap, rummal a felforrat agyakat / az egész város aszfaltingovány, / aszfaltfolyó lapul a paloták partjához”.

És végül nem lehet említést nem tenni Ady Endréről, akinek híres versében szintén ott szerepel a *kánikula* szó: „Párisba tegnap beszökött az Ősz, / Szent Mihály útján suhant nesztelen, / Kánikulában, halk lombok alatt / S találkozott velem.”

Fábián Pál